

Ключевые слова: потребитель, газоснабжающая организация, санкция, штраф, пеня, природный газ, договор газоснабжения, правонарушение.

Summary

In today's environment characterized by the democratization of all spheres of public life in Ukraine has increased the role of the treaty as a way of regulating social relations. At the same time, contract, like any civil institution, must be protected from abuses. This protection is primarily carried out through measures of civil liability for breach of contractual obligation.

This article analyzes the current situation regarding the responsibility of the parties for non-fulfillment or improper fulfillment of obligations under the contract of gas supply.

Key words: consumers, gas-supplying organization, sanctions, fines, penalties, natural gas supply contract, the offense.

Отримано 24.01.2011

Г. Г. ХАРЧЕНКО

Георгій Георгійович Харченко, кандидат юридичних наук

ОЗНАКИ РЕЧОВОГО ПРАВА

Здавалось би, як просто іноді ми уявляємо для себе зміст багатьох понять. Але варто лише замислитися над уточнюючими питаннями, як все навколо може змінитися – очевидне стає складним та неоднозначним, те в чому ми ще донедавна були так безумовно впевнені поступово починає втрачати атрибути своєї «абсолютної істинності». Щось подібне відбувається і в розумінні правознавцями речового права. На перший погляд, начебто, нічого неясного – є загальне уявлення речового права і перше, що спадає на думку при його асоціації, – право власності. Однак, як тільки ми спробуємо перерахувати усі ознаки речового права, ілюзорність нашого загального і здавалось би правильного розуміння речового права стає очевидним. Ми бачимо, що зміст, який кожен з нас вкладає у правову термінологію, може бути неоднаковим, ознаки, якими ми характеризуємо об'єкт нашого знання, неідентичними, а іноді – навіть ситуативними. І чим глибше ми замислюємось, тим більше усвідомлюємо той тернистий шлях, за яким іде наша правова наука у її пізнанні речового права.

Досліджуючи питання визначення ознак речового права, кожен з нас неминуче зіштовхнеться з досить строкатою палітрою цікавих думок та позицій. За різними авторськими версіями перелік ознак речового права може збільшуватися або, навпаки, зменшуватися. І справа зовсім не в тому, що хтось краще чи гірше зміг охарактеризувати речове право, просто для правової науки і досі залишаються невирішеними концептуальні питання визначення правової природи речового права, які природно переносяться і в площину ознак речового права.

Проблематики ознак суб'єктивного речового права у своїх працях торкалося багато провідних вчених минулого та сучасності: О. Рузакова, Л. Щеннікова, І. Зенін, Є. Васьковський, Д. Мейер тощо. Цей перелік навіть важко завершити. Всі вони неодноразово висловлювались з цього питання, окреслювали свою позицію та наводили свої доводи. Однак для правової науки жодна з авторських версій не стала беззастережною. Спори тривають і дотепер.

У цій статті спробуємо провести власний критичний аналіз ознак речового права, що можна зустріти у юридичній літературі, виходячи передусім з розуміння того, що вони мають бути гармонійно пов'язані з природою речового права, яка їх і зумовлює. У цьому, до речі, і буде полягати мета дослідження.

Спектр ознак, який сьогодні надається в юридичній літературі, досить великий. О. Рузакова, приміром, серед видових ознак речового права виділяє чотири – зв'язок з річчю, виражений у пануванні над нею; право слідування за річчю; абсолютний характер захисту та безстроковість права¹. І. Зенін, у свою чергу, вважає, що, на відміну від зобов'язальних, для речових прав характерним є їх обов'язкова передбачуваність законом, об'єктом цих прав можуть бути лише індивідуально визначені речі, а самі речові права за своєю природою є абсолютними².

При порівнянні навіть цих двох точок зору неважко побачити, що набір ознак, притаманних речовим правам, а іноді й їх зміст різними правознавцями надається та розкривається по-різному. У свій час на це також звернув увагу Ю. Толстой, пояснюючи це багато в чому різним розумінням самого кола речових прав³. Насправді ж, коріння проблеми, на нашу думку, в іншому – різному розумінні самої природи речового права.

Кожний дослідник природно нестримний у своєму бажанні найповніше відобразити сутність питання, що ним досліджується. Однак, у цьому прагненні нерідко проявляється і зворотній бік – у загальній масі видових ознак губиться стрижнева основа речового права – кваліфікаційний критерій ідентифікації речового права. Характерно, що переліки ознак речового права в юридичній літературі, зазвичай, не структуровані – разом з основною (кваліфікаційною) ознакою перераховуються ознаки, що мають похідний характер і вико-

нують передусім описову функцію щодо природи речового права. З іншого боку, до списку нерідко додають і ті ознаки, які не властиві речовим правам як такі, проте привнесені до них самою правовою системою – приміром, речовими визнаються лише ті права, які визнані такими законом.

Така «повнота» картини, на жаль, не спрощує, а, навпаки, значно ускладнює розуміння речового права, його змісту та природи, зміщує акценти при відповіді на головне питання – що таке речове право? Як наслідок, все це не приближує, а, навпаки, віддаляє нас від вирішення головної проблеми речового права.

У цій ситуації, як правило, увесь наведений у юридичній літературі перелік ознак речового права намагаються примірити на якесь суб'єктивне цивільне право, і якщо якась ознака відсутня, то робиться категоричний висновок – право не речове. Так, власно кажучи, відбувається і в постійних дискусіях щодо об'єкта речового права – якщо не індивідуально-визначена річ, то це вже право не речове, хоча акцент, на нашу думку, повинен робитися на іншому – чи є панування над об'єктом, чи такого панування немає. Тобто кваліфікаційна ознака речового права і є тим критерієм, який вказує на природу права, а відтак визначає його характер. Все інше – похідні ознаки від самого речового права і не впливають на його природу. У кожному конкретному випадку вони можуть мати навіть ситуативний характер.

Українське цивільне законодавство виходить з того, що речове право може існувати лише в тому вигляді, в якому воно визначено в законі, тому серед ознак, які приписують речовим правам часто і згадується їх передбачуваність законом. Цікаво, але такий підхід явно контрастує з тим, що відбувається у сфері зобов'язального права. Оскільки у юридичній літературі визначення притаманних речовому праву ознак відбувається передусім через порівняння цих прав з зобов'язальними, спробуємо зрозуміти логіку вказаної вище ознаки речового права саме в системі цих координат.

Загальновідомо, що в цивільному праві правове регулювання цивільних правовідносин повинно базуватися на принципі диспозитивності – тобто дозволено те, що не заборонено законом. Зміст цього принципу повною мірою застосовується у сфері зобов'язального права у вигляді свободи договору. Тут сторони мають право укладати договори, причому не лише ті, що передбачені цивільним законодавством, а й ті, що прямо ним не зазначені – так звані безіменні договори. На свій власний розсуд сторони можуть визначати зміст зобов'язальних прав та правовідносин, в які вони вступають, дотримуючись при цьому обов'язкових вимог законодавства, якщо вони, звичайно, мають місце. У речовому праві цей принцип чомусь не спрацьовує – законодавець відходить від принципу дозволу і діє за принципом заборони, не дозволяючи учасникам цивільних правовідносин самостійно визначати зміст речових прав, які у них виникають. Звідси на порядок денний постають всім відомі проблеми з визнанням та можливістю використання інших речово-правових конструкцій, які не передбачені нашою правовою системою. Раніше, це повною мірою можна було побачити на прикладі, скажімо, права довірчої власності. Довгий час наше законодавство взагалі не визнавало такий інститут, пізніше держава ввела його в правову систему, але ж не всі його характеристики відповідають тому, що має місце на заході – у англосаксонській системі права, звідки цей інститут і був запозичений. З іншого боку, можна побачити й інший алогізм – при порівнянні системи речових прав різних країн, виявиться, що деякі види прав збігаються, а деякі ні – приміром, право застави в Німеччині визнається речовим правом, а у нас – ні. Парадоксальність ситуації в тому, що якщо виходити з того, що речовий характер права визначається не законодавцем, а його природою, то зрозуміло, що в такому випадку такої ситуації не може бути в принципі. Якщо є кваліфікаційна ознака речового права – панування – то логічно, що і право визнається речовим. Для чого в такому разі потрібно, щоб цей факт обов'язково підтверджував законодавець у вигляді відповідної правової норми? Питання здається риторичним, відповідь на яке зрозуміла сама по собі.

Передбачуваність законом – це ознака, яка штучно привнесена до речових прав нашою правовою системою. Певною мірою вона базується на відомому принципі *numerus clausus*, що застосовується до речових прав через їх абсолютну природу. Тобто, оскільки сфера дії речових прав не обмежується заздалегідь визначеним колом осіб, то вважається що якісь конкретні особи не можуть визначати зміст речового права, яке потім буде визначати взаємовідносини носія права з третіми особами. Звідси висновок – передати цю сферу у повне регулювання держави.

Така постановка питання не конструктивна по суті, особливо якщо мати на увазі, що треті особи несуть пасивний обов'язок по відношенню до носія речового права і їх права від того, що хтось визначить комусь зміст його речового права на певне майно навряд чи постраждають.

Цей підхід законодавця не забарився відобразитися і на структурі нашого законодавства. Якщо уважно проаналізувати книгу третю Цивільного кодексу України⁴ «Право власності та інші речові права», побачимо, що, на відміну від книги п'ятої «Зобов'язальне право», де окремо передбачений розділ «Загальні положення про зобов'язання», для речового права місця для загальної частини не знайшлося. Між тим, відомо, що межі здійснення суб'єктивного цивільного права завжди повинні визначатися на рівні спеціальних та загальних норм. Останні мають встановлювати зовнішню, загальновидову межу для речових прав, спеціальні норми – внутрішні рамки здійснення окремих речових прав. Саме на їх рівні і відображаються відмінні особливості окремого суб'єктивного цивільного права.

Загальні положення, в свою чергу, є тим правовим механізмом, який дозволяє у разі наявності прогалин в особливій частині або колізій правових норм «перекривати» можливі недоліки чинного законодавства. А воно, як відомо, апріорі не може бути досконалим повною мірою, тому нехтувати загальними положеннями як механізмом удосконалення правового регулювання цивільних правовідносин недоцільно.

Чому наш законодавець вирішив, що зміг в законі прописати все і вся для речового права і цього буде цілком достатньо, щоб обґрунтувати введення правила щодо передбачуваності речових прав тільки на рівні закону, відверто кажучи, незрозуміло. Чи не тому наша система речових прав знаходиться у постійній динаміці свого розвитку, де на зміну одним речовим правам приходять інші – хоча всім зрозуміло, що так відбуватися не може, адже природа речового права не змінюється.

Ця проблематика більшою мірою вирішувалась би сама собою, якщо законодавчо надати правове визначення категорії «речове право». Наявність загальної дефініції та загальних положень про речове право зовсім не буде означати необхідність відмовитись від вже існуючих у цивільному законодавстві речово-правових інститутів. Насправді, це лише розширить потенціал використання речового права на рівні законодавства і практики, посилить гарантії захисту та надасть, нарешті, можливість упорядкувати всі права в залежності від їх істинної природи. Останнє, до речі, не заперечує відображення специфіки окремих груп речових прав у законодавстві, наприклад, за об'єктом.

Таким чином, зрозуміло, що існування вище згаданої ознаки для речових прав є недоцільним, вона не лише штучна по відношенню до природи речового права, а й привносить у правову систему зайві проблеми, яких і так немало. В цьому контексті хочеться підтримати позицію В. Райхера, який у свій час наполягав на необхідності відходу від формально-догматичної позиції формування систематики прав⁵, і наголосити на необхідності введення в Цивільний кодекс України загального розділу про речове право.

Серед основних ознак речового права, що завжди зазначається у загальному їх переліку, згадують юридичний зв'язок з річчю, панування над нею. Не заглиблюючись у полеміку щодо об'єкта речового права, хотілося б звернути увагу на інше – наявність у юридичній літературі критичних оцінок самої ознаки. Так, з точки зору Ю. Толстого, не можна зводити речове право до звичайного зв'язку особи з річчю, оскільки в цьому разі речове право, на його думку, не могло би претендувати на роль права⁶. По суті, правознавець вважає, що панування над об'єктом не є єдиним критерієм ідентифікації речового права. Серйозність такого висновку змушує замислитися над правильністю висловленої позиції. Спадає на думку, що висновок Ю. Толстого є результатом змішання різних правових понять – права та правовідношення. Для суб'єктивного права, як відомо, зв'язок особи з об'єктом є першочерговим, тоді як у правовідношенні пріоритет дійсно надається взаємовідносинам між сторонами. Тому для будь-якого права, на нашу думку, зв'язка суб'єкта з об'єктом є цілком природною та логічною і це не тільки не впливає на правову сутність самого явища, а й, навпаки, підкреслює його статус як права.

З іншого боку, інший російський правознавець Д. Мейер вважав, що для зобов'язальних прав так само як і для речових характерним є панування над об'єктом. Різниця між об'єктом речового права та зобов'язального полягає в наявності чи відсутності волі. Для об'єкта речового права воля не характерна, для зобов'язального, де об'єктом виступають дії, воля присутня і виявляється у вчиненні чи не вчиненні певних дій з боку зобов'язаної особи⁷. Отож, для Д. Мейера кваліфікаційною ознакою речового права є не наявність панування над об'єктом, а прояв волі об'єкта, оскільки факт панування над об'єктом присутній в обох випадках.

Заперечувати проти того, що поведінка зобов'язаної особи має вольовий характер мабуть немає ніякого сенсу. Питання потрібно розглянути дещо в іншому ракурсі – чи є насправді панування над об'єктом у зобов'язальному праві так само, як це має місце у речовому?

В силу специфіки зобов'язального права, яке забезпечує процес переходу суб'єктів від «стану до стану», зрозуміло, що такого панування над об'єктом не відбувається. Для панування у речовому праві характерна персоніфікація об'єкта, його чітка прив'язка до носія права. Чи можна цілком серйозно ставити питання про прив'язку поведінки зобов'язаної особи до носія зобов'язального права? Зрозуміло, що ні. Персоніфікація об'єкта до носія права тут не відбувається. У зобов'язальному праві скоріше можна вести мову не про панування, а про можливий правовий вплив на поведінку зобов'язаної особи через відповідний правовий інструментарій. Панування у речовому праві передбачає визначальну роль власних дій носія права по відношенню до об'єкта, якими, в принципі, безпосередньо і забезпечується панування над об'єктом. У зобов'язальному праві ми не можемо однозначно спрогнозувати та визначити, як саме буде вчиняти зобов'язана особа, навіть незважаючи на те, що вона є зобов'язаною. Панування над об'єктом у зобов'язальному праві має опосередкований характер, тоді як для речового права традиційним є безпосереднє панування.

Ще однією ознакою, якою зазвичай характеризують речові права, є їх абсолютний характер. Утім, за цією ознакою нерідко приходять до помилкового висновку, що речові права не можуть існувати в межах зобов'язальних правовідносин у силу їх відносного характеру. Не враховується, що право та правовідносини хоча і взаємопов'язані поняття, проте нетотожні одне одному, а абсолютний характер речового права надає їм можливість бути реалізованими і в рамках відносних правовідносин саме тому, що їх відносність можна розглядати лише як окремий випадок з абсолютної природи речового права.

З неї, до речі, виводять і деякі інші правові характеристики речового права – право слідування, абсолютний характер захисту, переважність речового права. По першим двом ознакам часто можна зустріти критичні оцінки, через те, що вони можуть бути притаманні не лише речовим, а й іншим правам, які можна віднести до речових з великою натяжкою, або які взагалі речовими не є⁸. Підґрунтям для таких зауважень безперечно є різна інтерпретація поняття речового права та розуміння його природи, а сумніви щодо доцільності чи недоцільності зазначення цих ознак у загальному переліку ознак речового права відпадуть самі собою як тільки на рівні теорії цивільного права та законодавства буде вирішене головне питання – визначена приро-

да та правова дефініція речового права. Беззаперечним, однак, є те, що і право слідування, і переважність речових прав, а також їх абсолютний захист є похідними ознаками, які можуть описувати феномен речового права, але не кваліфікувати його. Невипадково, мабуть, в юридичному середовищі деякі науковці намагаються аргументувати виділення переважних прав у самостійну групу суб'єктивних цивільних прав поряд з речовими та зобов'язальними правами⁹.

З іншого боку, в питанні такої ознаки як абсолютний спосіб захисту можна цілком погодитися з думкою Є. Васьковського, який, виступаючи проти формального підходу визначення цивільного права, зауважував, що спосіб захисту це не основна, а похідна ознака, яка зумовлена внутрішнім змістом права, який, у першу чергу, і повинен братися до уваги при будь-якій класифікації¹⁰. Взагалі, як зазначав В. Райхер, всебічна охорона характерна праву в цілому. Це родова ознака будь-якого правовідношення незалежно від того, чи є воно за своєю правовою структурою абсолютним чи відносним, речовим чи зобов'язальним¹¹. Скажімо, якщо особа є носієм зобов'язального права, це ж не повинно означати, що треті особи можуть якимось чином перешкоджати його реалізації, тиснучи, приміром, на зобов'язану сторону.

Ще однією ознакою, яку деякі правознавці зазначають у речовому праві, є його виключний характер. Виключність розглядається як неможливість існування однакових за своїм змістом прав на один і той самий об'єкт. Цікаво, але правознавці, які підтримують такий підхід і пропонують закріпити відповідне правило у законодавстві, разом із тим вимушені визнавати, що правило не носить загального характеру, а тому припускають, що законодавець має право робити винятки з цього правила¹².

Разом із тим, російський правознавець Л. Щеннікова, наводячи приклад з правом власності і констатуючи, що існування іншого права власності на одну і ту ж саму річ буде несумісним з сутністю права власності як такого, при цьому чомусь не дає чіткої аргументації як розцінювати в контексті цього правила ситуацію, що має місце при праві спільної власності¹³. Зауваження такого плану можна зробити і по відношенню інших ознак речових прав – їх безстрокового та публічного характеру.

Взагалі, для правової науки проблема упорядкування та систематизації її знань стоїть вкрай гостро. З одного боку, право – це акумулююча наука, що в процесі свого розвитку накопичує все нові та нові знання про об'єкт свого пізнання. З іншого боку, саме з цим процесом пов'язана одна із головних проблем правової теорії – упорядкування та структурування наукового базису. Завдання правової науки полягає у спрощенні складного. Важливо, як можна простіше, без зайвої деталізації, описувати правові явища, правильно розставляючи акценти та пріоритети. У цьому відношенні наукова думка іноді відіграє зворотню роль – при визначенні видових ознак речового права вчені-правознавці нерідко намагаються перелічити як можна більше всіх можливих і неможливих рис, які, на їх думку, зустрічаються в групі речових прав, причому навіть іноді й епізодично. Все це, насправді, лише розмиває наукове підґрунтя, визначає багато «але» для речового права.

Основною ознакою, що визначає речову природу суб'єктивного цивільного права є панування над об'єктом. Проблема об'єкта тут має другорядне значення і не відноситься до проблематики природи речового права як такого, а відтак може розглядатися як штучно привнесена правовою доктриною. Так само похідний характер для речового права мають і всі інші ознаки речових прав, що зустрічаються у юридичній літературі. Вони є наслідком, а не причиною, а тому не можуть безпосередньо визначати речову природу цивільних прав.

¹ Рузакова О. А. Гражданское право / О. А. Рузакова. – М., 2004. – С. 98.

² Зенин И. А. Гражданское и торговое право капиталистических стран : учебное пособие / И. А. Зенин. – М. : Изд-во МГУ, 1992. – С. 67.

³ Гражданское право / [Егоров Н. Д., Елисеев И. В., Иванов А. А. и др.] ; под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. – М. : Проспект, 1998. – Ч. 1. – С. 329.

⁴ Цивільний кодекс України : за станом 9 березня 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?user=a&find=1&typ=21>. – Назва з екрану.

⁵ Райхер В. К. Абсолютные и относительные права. (К проблеме деления хозяйственных прав) [Електронний ресурс] / В. К. Райхер. – С. 1. – Режим доступу до книги: <http://www.livezakon.com/page13386.html>. – Назва з екрану.

⁶ Гражданское право / [Егоров Н. Д., Елисеев И. В., Иванов А. А. и др.] ; под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. – М. : Проспект, 1998. – Ч. 1. – С. 326.

⁷ Мейер Д. И. Русское гражданское право / Д. И. Мейер. – Санкт-Петербург, 1864. – С. 215.

⁸ Гражданское право / [Егоров Н. Д., Елисеев И. В., Иванов А. А. и др.] ; под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. – М. : Проспект, 1998. – Ч. 1. – С. 330.

⁹ Гражданское право : в 4 т. / [Ем В. С., Козлова Н. В., Корнеев С. М. и др.] ; отв. ред. Е. А. Суханов. – М. : Волтерс Клувер, 2007. – Т. 1. – С. 135.

¹⁰ Васьковский Е. В. Учебник гражданского права [Електронний ресурс] / Е. В. Васьковский. – Режим доступу до книги : http://civil.consultant.ru/elib/books/24/page_6.html#10. – Назва з екрану.

¹¹ Райхер В. К. Вказана праця. – С. 5.

¹² Щенникова Л. В. Вещное право : учебное пособие / Л. В. Щенникова. – Пермь : Изд-во Пермского университета, 2001. – С. 74.

¹³ Там само. – С. 73.

Резюме

Досліджено правову проблематику ознак речового права. Проведено аналіз їх відповідності природі речового права.

Ключові слова: ознаки речового права, зобов'язальне право, речове право, цивільні правовідносини.

Резюме

Исследована правовая проблематика признаков вещного права. Проведен анализ их соответствия природе вещного права.

Ключевые слова: признаки вещного права, обязательственное право, вещное право, гражданские правоотношения.

Summary

The author researches the legal problematics of signs for property rights and analyzes their correspondence with the nature of property rights.

Key words: signs of property rights, obligations, property rights, civil law relationships.

Отримано 9.03.2011

Т. В. ВАСИЛЬЧЕНКО

*Тетяна Вікторівна Васильченко, здобувач
Інституту права імені Князя Володимира Велико-
го Міжрегіональної Академії управління персона-
лом*

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

Сьогодні в Україні, як і в інших країнах світу, в процесі господарської діяльності, при створенні нових технологій, в результаті інтелектуальної праці, виникають насичені найрізноманітнішими відомостями інформаційні об'єкти, що мають комерційну цінність. Це можуть бути методики робіт, перспективні технічні рішення, результати маркетингових досліджень тощо, націлені на досягнення підприємницького успіху.

Світовий досвід переконливо засвідчує, що перехід до інноваційної економіки можливий лише за умови ефективного використання інтелектуального потенціалу, розвитку інституту інтелектуальної власності, широкомасштабному впровадженню в господарській обіг результатів творчої праці¹.

Інформація стала першоосновою життя сучасного суспільства, предметом та продуктом його діяльності, а процес створення, накопичення, збереження, передачі та обробки, у свою чергу, стимулював прогрес у галузі знярядь її виробництва, що включає електронно-обчислювальну техніку, засоби телекомунікації та системи зв'язку. У зв'язку з новими інформаційними досягненнями, державні кордони практично стають прозорими для обігу інформації. При цьому, чим більше зазначена галузь залучається в комерційний обіг, тим більше виникає потреба в захисті інтересів власників комерційної таємниці. Зрозуміло, що комп'ютерні технології – не єдина загроза комерційній таємниці. За підрахунками американських фахівців, втрата 20 % інформації, що становить комерційну таємницю, веде до розорення фірми (організації) протягом місяця в 60 випадках із 100².

Зв'язок вказаної проблеми із важливими науковими та практичними завданнями.

Проблема захисту комерційної таємниці має багато аспектів, серед яких найважливішими є визначення правового положення комерційної таємниці як соціального ресурсу, юридичне закріплення права на комерційну таємницю та створення правових гарантій реалізації цього права, регулювання відносин, які виникають в сфері обігу комерційної таємниці.

За даними Служби безпеки України, український ринок високих технологій фактично знаходиться під контролем іноземних фондів і неурядових організацій, які представляють інтереси передусім військових відомств і транснаціональних компаній. При цьому наукові розробки переходять у власність іноземної сторони і комерціалізуються без будь-якого відшкодування українській державі.

Крім того, на фоні загострення проблеми фінансового забезпечення науково-технічної та інноваційної діяльності на розвиткові цих сфер особливо негативно позначилася практика щодо скасування податкових і митних пільг для суб'єктів інноваційної діяльності, передбачених Законом України «Про інноваційну діяльність»³, а також пільг, що надавалися інноваційним проектам відповідно до положень Закону України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків»⁴.

Формулювання цілей статті (постановка завдання).